

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓ KÖZPONT

ELEMZÉSEK – 2005/2

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

A MAGYAR TÁRSADALOM VISZONYA TERRORIZMUSHOZ

A biztonság fogalmával, valamint a biztonsági és védelmi szervezetek szférájával kapcsolatos szemléletbeli változások legfőbb oka a terrorizmusról alkotott képünk jelentős módosulása abban a vonatkozásban, hogy hol és mikor képesek lecsapni a terroristák, illetve mekkora áldozatokkal és milyen következményekkel lehet/kell számolni tevékenységük nyomán. Az elmúlt három évben a terrorizmus elleni védelem és/vagy háború frontjai lassan világossá váltak, de azok a folyamatok, amelyek képessé teszik az országokat és a nemzetközi szervezeteket arra, hogy e frontokon hatékonyan tevékenykedjenek, még minden bizonnyal hosszabb ideig eltartanak. Az ehhez kapcsolódó politikák, jogi keretek, szervezetek kialakítása, csakúgy, mint az esetleges terrorellenes akciók, aligha nélkülözhetik a széleskörű társadalmi támogatottságot a demokráciákban. Így joggal merül fel a kérdés, hogy miként értelmezi a lakosság a terrorizmust, mint relatíve új biztonsági fenyegetést, s vajon milyen eszközöket és milyen mértékben fogad el, illetve tart elfogadhatónak az ellene való küzdelemben hazánk (vagy éppen szövetségeseink) részéről.

Az SVKK terrorizmus-kutatásának e kérdőíves adatfelvételen alapuló részével ezekre a kérdésekre próbálunk választ adni. Kicsit pontosabban fogalmazva: azt vizsgáljuk a felnőtt lakosságtól nyert adatok¹ alapján, hogy mit is ért ma a magyar lakosság terrorizmus alatt, mennyire tartja jelentősnek ezt a biztonsági kockázatot, milyen okokat lát meghúzódní mögötte, mennyire tartja hazánkat érintettnek, és elfogadhatónak ítéli-e részvételünket a terrorizmus elleni küzdelemben.

I. Miként értelmezzük a terrorizmust, és tartunk-e tőle?

1. A biztonság- és veszélyérzet, különös tekintettel a terrorizmusra

A lakosság terrorizmus-képét vizsgáló kutatásunkban az adatok különböző dimenziókban és magas százalékban mutatnak fenyegetettségérzetet. E dimenziók között csak részben van olyan, amely a közvetlen érintettség, a tapasztalat nyomán sorolódik előre. (Ilyennek tekinthetjük az elmúlt közel másfél évtizedben a gazdasági biztonság és a drog tömegeket érintő kérdését.) A kutatás során felsorolt tizenöt veszélyforrás közül (noha mindegyiket valós veszélyként értékelték a megkérdezettek) a drokkereskedelmet, a szervezett bűnözést, a környezetszennyezést és az elszegényedést érzi a magyar felnőtt lakosság a legjelentősebbnek, amelyek három dimenzióba sorolhatók: közbiztonság, gazdasági biztonság, környezetbiztonság.

A regionális konfliktusokat, a kultúrák közötti konfliktusokat és a fennálló diktatúrákat relatíve kevésbé veszélyesnek tarja a lakosság hazánk számára. Jól látható módon az ország közvetlen, egyértelmű fenyegetettségének mértéke és egy-egy veszélyforrásnak a személyek, családok világához való közelsége alapvetően meghatározza annak megítélését. Noha a vélemények nyomán egy komplex biztonságértelmezés rajzolódik ki, és a fenyegetések, kockázatok általában igen magas szinten értékelték, abban a terrorizmus nincs vezető helyen.

A felsorolt veszélyforrások megítélése kapcsán statisztikailag számottevő összefüggést nem tudunk kimutatni az életkorral, iskolai végzettséggel, nemmel és a lakóhellyel. Így azt mondhatjuk, hogy a felnőtt lakosság több különböző fenyegetést és kockázatot is jelentősnek tart, és ez igen egységesen (a felsoroltak által nem differenciáltan) jellemző társadalmunkra. Ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a Magyar Honvédség által végrehajtott ún. béketámogató műveletek éppen azon veszélyek csökkentéséhez járulnak hozzá, amelyek a lakosság megítélése szerint szerényebb relevanciával bírnak hazánk számára.

A kapott válaszok alapján azt is állíthatjuk, hogy a terrorizmus valós veszélyként jelenik meg a lakosság számára, noha azon hipotézisünk, miszerint a kiemelkedő - az első öt legfontosabb - veszélyforrások között lesz, nem igazolódott be. A magyar válaszadók 85%-a különböző mértékben, de valós

¹ 1000 fős, nemre, életkorra, lakó település jellegére, iskolai végzettségre reprezentatív minta alapján dolgoztunk, melyhez az adatfelvétel 2004. 06. 01-13. között történt. (Az adatok tehát az előtt kerültek felvételre, hogy Nagy Richárd szakaszvezető életét veszítette volna Irakban.)

veszélyt lát a terrorizmusban Magyarországra nézve (42% „nagy”, 43% „kis veszélynek” érzi), míg 13% adott olyan véleménynek hangot, hogy ez nem jelent veszélyt hazánk számára.

Ellenőrzésképpen egy másik kérdésben, más formában is rákérdeztünk arra, hogy *érinti-e Magyarországot a terrorveszély*. Ebben az esetben valamelyest eltérő válaszokat kaptunk: a megkérdezettek háromnegyede biztosan vagy kevésbé biztosan, de érintettnek tartja hazánkat e veszély által. A megkérdezettek döntő többsége állítja, hogy nemcsak az Egyesült Államokat, az Európai Uniót, vagy éppen csak a fejlett országokat fenyegeti a terrorizmus. A meghatározó többség (85%) szerint ez minden államot érint a világon. A lakosság eme véleménye tehát azon szakértőkével esik egybe, akik globális jelenséggként kezelik a terrorizmust, illetve az ellene való harcot.

A hazánk elleni terrortámadás (földrajzi) kiindulópontjának meghatározása a terrorizmus természetéből fakadóan nehezen meghatározható. A fejlett világot az extrém szeparatisták, a radikális politikai vagy vallási csoportok támadásai egyaránt érintették már, illetve fenyegetik. Kérdéses azonban, hogy a magyar lakosság milyen irányból, milyen jellegű támadástól tart, mivel azonosítja leginkább napjaink terrorizmusát. A felnőtt lakosság leginkább az arab világból (69%), illetve a Balkán irányából (45%) tartja ezt elképzelhetőnek.

A válaszadók azon háromnegyede, amely egyértelműen úgy nyilatkozott, hogy érinti Magyarországot a terrorista veszély, leginkább a veszélyes üzemek (paksi atomerőmű, vegyi üzemek, olajfinomító) elleni támadást tartja elképzelhetőnek. A többség azonban minden esetben e támadások *esetlegességét* hangsúlyozza, noha a fenti események bekövetkezésének valószínűségét ma nagyobbak látja, mint korábban. Az ország terrorfenyegetettségét a válaszadók többsége szerint fokozta az afganisztáni, s kivált az iraki szerepvállalásunk.

2. A terrorizmus értelmezése

A válaszadók közel kétharmada úgy ítéli meg, hogy a terrorizmus mindig is jelen volt a történelem során, s kevesebb, mint egyharmaduk tartja azt a modern kor termékének. Ezt a véleménymegoszlást a szociológiai jellemzőik (nem, kor, lakóhely stb.) alig differenciálják. Nem meglepő módon az iskolai végzettség az egyetlen, amivel összefüggenek e vélemények: a magasabb iskolai végzettségűek körében nagyobb arányban vannak olyanok, akik nem tartják új jelenségnek a terrorizmust.

A magyar felnőtt társadalom többsége számára a terrorizmus döntően (a szó eredeti értelmének megfelelően) erőszakos, félelemkeltő dolgokat jelent, akár országok, akár csoportok követik azt el, akár egyes személyek, akár csoportok ellen. Ugyanakkor jelentős különbségeket is találunk az erőszakos cselekmények terrorizmusként való értelmezésében. *A válaszadók annál inkább tekintenek terrorizmusnak egy erőszakos cselekedetet, minél inkább ártatlan civilek céltudatos fenyegetéséről, elpusztításáról van szó.*

A terrorizmus működés módja, illetve természete tekintetében pedig jelentős információhiányról (s így komoly bizonytalanságról) beszélhetünk, amennyiben annak tekintjük azt, hogy azt a megkérdezettek több mint fele (54%) nem tudja semmilyen egyéb bűncselekménnyel összekapcsolni. Ez leginkább az alacsonyabb iskolai végzettségűekre és a kistelepülésen lakókra igaz. Akik mégis ismernek ilyen bűncselekményt, azok legnagyobb arányban (34%) a fegyverkereskedelmet említették meg. Ezen kívül a kábítószer-kereskedelmet (21%), az emberkereskedelmet (11%) és a pénzmosást (10%) említette a válaszadóknak e tájékozottabb csoportja.

3. A terrorizmus okai

A terrorizmus okainak társadalmi értelmezését vizsgálva politikai, gazdasági, társadalmi és vallási okokat fogalmaztunk meg a kérdezettek számára, valamint külön változóként kezeltük az Egyesült Államok szerepét. A válaszadók legnagyobb arányban a „szélsőséges politikai mozgalmakat” jelölték meg a megadott lehetséges okok közül. A további adatok pedig azt mutatják, hogy a szélsőséges politikai mozgalmakat a lakosság tekintélyes része az iszlámhoz és az arabokhoz köti.

A terrorizmus okainak megítélése vonatkozásában válaszadók négy csoportba rendezhetők:

1. Az első csoportot azok képezik, akik szerint határozottan nem a „*történelmi-politika*”, hanem „*globalizációs*” okok húzódnak meg a terrorizmus hátterében. Ide sorolható a válaszadók 22%-a. (Ez a csoport jellemzően elutasítja, hogy a terrorizmus okait vallási, nemzetiségi alapon lehetne keresni.)

2. A második csoportba azok tartoznak, akikre leginkább az „*USA-*” és a „*globalizáció-komponens*” elutasítása jellemző a terrorizmussal kapcsolatosan. Ez mintegy 18%-át teszi ki a válaszadóknak.

3. A legnagyobb csoportot (36 %) azok képviselik, akik markánsan „**történelmi-politikai**” **okokat látnak** a terrorizmus mögött. E csoportban a legmagasabb azok aránya, akik a terrorizmust egyértelműen kapcsolatba hozzák az iszlám és az arabok természetével.

4. Végül a negyedik az a csoport, amely nem a „**globalizációt**”, hanem **határozottan az USA szerepét véli meghatározónak** a terrorizmus okai között. Ide tartozik a válaszadók 24%-a. (E csoport is jelentős arányban hozza kapcsolatba a terrorizmust az iszlám és az arabok természetével.)

Az így kapott képet szemlélve és kissé leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a társadalom hozzávetőleg fele a globalizáció hatásait vagy az Egyesült Államok törekvéseit látja meghatározónak. A másik fele pedig éppen ellenkezőleg, elutasítja, hogy az USA és a globalizáció lenne meghatározó, vagy történelmi, politikai okokat lát. Ezt a feles társadalmat azonban megosztja (egyéb szociokulturális sajátosságai mellett) az, hogy milyen mértékben látják az arabok és az iszlám természetét fontosnak a terrorizmussal kapcsolatban.

II. A terrorizmus elleni küzdelem

1. Kinek a feladata?

A terrorizmus elleni küzdelem a megkérdezettek szerint minden ország alapvető feladata, de elsősorban a közvetlenül érintetteké. A kapott adatokból az is látható, hogy inkább a nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO) feladatkörébe sorolják e tevékenységet a válaszadók, mintsem az Egyesült Államokéba vagy éppen az Európai Unióéba. A nemzetközi szervezetek közül a lakosság a NATO-t és az ENSZ-et egyenlő mértékben látja hivatottnak e harcra. Megjegyzendő, hogy a felsorolt országok és szervezetek teljesítményének értékelése alapján, az USA az egyetlen, amelyről elmondható, hogy sokat (illetve minden ötödik válaszadó szerint túl sokat) tesz a terrorizmus ellen. Az értékelések átlagait figyelembe véve a NATO eleget tesz, míg az EU, de kiváltképpen az ENSZ, aluteljesít e téren.

A vélemények elemzése nyomán állíthatjuk, hogy a fennálló nemzetközi rend (ha tetszik, világrend) terrorizmustól való védelme, minthogy az a fejlett világban mindenkit érint, „mindenki” feladata. Érzékelhetően nem egyes országé (USA) vagy államok sajátos konglomerátumáé (EU), hanem „mindenkié”, s így leginkább a nemzetközi szervezeteké. Olyan szervezeteké, amelyek vagy a fejlett országok által domináltak (ENSZ), vagy azok egy jelentős csoportját (illetve azok katonai képességeit) foglalják magukba (NATO). Minthogy a fenyegetések, kockázatok, illetve az azok által keltett félelmek nem államokhoz kötődően jelentkeznek, felszámolásuk sem azok keretében képzelhető el.

2. A terrorizmus elleni harc eszközei

Az eszközök közül három szervezetet és nyolc tevékenységet soroltunk fel a megkérdezettek számára, hogy értékeljék, szerintük mennyire hatásosak. A válaszadók a szervezetek közül a *titkosszolgálatokat* értékelték a leghatásosabbnak, majd a *haderőt*, és végül a *rendőrséget*. A szervezetek hatékonyságának értékelése első ránézésre logikus, és e tekintetben csak az bizonytalaníthat el minket, hogy számottevő azok aránya, akik egyáltalán nem, vagy alig tartják hatásosnak a rendőrséget, illetve a haderőt e téren. Ez mindenképpen jelzi, hogy nem csak arról vannak zavaros elképzelések, hogy hol, mikor, és hogyan csapnak le a terroristák, hanem arról is, hogy egy esetleges csapásnak, illetve megelőzésének, vagy éppen a következmények felszámolásának (méréséklésének) milyen vonatkozásai vannak.

A szervezetek tevékenységének hazai vonatkozásában figyelemreméltó, hogy a válaszadók döntően úgy értékelik, hogy azok felkészültek, és eleget tesznek a terrorizmus elleni küzdelemben. Ez alól csak a *törvényhozás* és a *haderő* kivétel, ahol az előző egy kicsit kevésbé felkészülten és keveset, az utóbbi pedig jól felkészülten, egy kicsit a kellenél többet is tesz a válaszadók szerint.

Több szervezet tevékenységének megítélésénél azonban nagyarányú bizonytalanság tapasztalható. Így komoly ismerethiánnyal küzd a lakosság a *titkosszolgálatok*, az *önkormányzatok*, valamint a *polgári* és a *katasztrófavédelem* területén. Ezek esetében a megkérdezettek harmada-negyede nem tudja, mit is tesznek e szervezetek.

Ami a terrorizmus elleni küzdelem formáit illeti, azok esetében a terrorszervezetek elleni kemény fellépés (vezetők elfogása, terroristák elpusztítása) komoly támogatottsággal bír, csakúgy, mint a terrorizmust támogató országokkal, tevékenységekkel (pl. illegális pénzmozgások) szembeni. E tevékenységek nagy része csak katonai erőforrások igénybevételével valósítható meg, s ezzel vélhetőleg a lakosság tisztában is van, hiszen a *haderő hatékonysága a terrorizmus elleni harcban komoly elfo-*

gadottsággal bír. A terrorizmust támogató országok megtámadása azonban nem ítéltett hatékony eszköznek.

A terrorizmust támogató országok ellen intézett támadást a megkérdezettek majd fele (49%) egyáltalán nem, vagy alig tartja hatékony fellépésnek. Noha az egyes eszközök hatékonysága vonatkozásában a vélemények ismételen nem differenciálódnak számottevően a főbb szociológiai változók mentén, a háború indítása esetében az iskolai végzettség meghatározó. Az érettségivel nem rendelkezők valamivel (6-8%-kal) többen tartják hatékony eszköznek a háborút, mint az iskolázottabbak.

Összegző megállapítások

A magyar társadalomra jellemző, hogy különböző biztonsági fenyegetések és kockázatok határozott jelenlétét érzékeli, s ezzel mintegy a legfejlettebb nyugati társadalmakhoz hasonló sajátosságát jelzi. E jelenségek értékelése arra utal, hogy a biztonság fogalmát a lakosság több dimenzióban értelmezi, így ez nemcsak a biztonsági tanulmányokkal foglalkozók kizárólagos absztrakciója. Az előre megadott veszélyforrások értékelésénél a legfontosabbnak ítélték legalább három különböző dimenzióban jelentkezők: közbiztonság, környezetbiztonság, gazdasági biztonság.

A terrorizmus, erős médiajelenléte ellenére, nem szerepel az élen a magyar társadalom által érzékelt veszélyforrások között. Ugyanakkor a válaszadók sokkal komolyabb veszélynek ítélik a terrorizmust Magyarország számára, mint a fennálló diktatúrákat vagy a regionális konfliktusokat. Azt állíthatjuk tehát, hogy a terrorizmus határozottan jelen van a köztudatban, noha tartalma és jellemzői nem teljesen egyértelműek a megkérdezettek számára. Ezt jelzi legalábbis, hogy igen kevesen ismerik a terrorizmus kapcsolódását egyéb más bűncselekményekhez.

A terrorizmus okait illetően történelmi-politikai, globalizációs okok és az Egyesült Államok szerepének különböző megítélése dominálja a véleményeket. E vélemények azonban erősen meghatározottak az arabok, az iszlám és az USA szerepéhez való viszony által. Ez nem meglepő, hiszen a terrorizmus 2001. szeptember 11-t megelőzően is ismert volt a magyar közvélemény számára, leginkább az IRA és az ETA akciói révén, ugyanakkor azonban a terrorizmusnak az a válfaja, amely most hazánkra is kiterjesztette a (nem állami) terrortól való félelmet, az kétségtelenül az iszlám szélsőséges mozgalmak tevékenysége, valamint az USA-val vállalt koalíció révén állt elő.²

A terrorizmus elleni küzdelem eszközeinek megítélésében, vélhetőleg a terrorista szervezetek „lát-hatatlan” készülődése okán, a titkosszolgálatok szerepe emelkedik ki. Ugyanakkor a közvélemény érzékeli, hogy nincs egyetlen üdvözítő eszköz a terrorizmus elleni küzdelemben.

A megkérdezettek nem ítélik elsődlegesnek a katonai eszközök alkalmazását a terroristák ellen, s mihelyt nem egyértelműen béketámogató műveletről, hanem országok ellen viselt háborúban való részvételről van szó, azonnal morális aggályok és (éppen az új típusú terrorizmus okán) félelmek merülnek fel.

A morális kérdésekre irányuló figyelmen túl pedig a jogérzékenység (ENSZ-mandátum kérdése) és a szolidaritás (szövetségesi kötelesség, kölcsönös segítségnyújtás) is határozottan jelen van a társadalomban. Az adatok láttán talán nem túlzás azt állítani, hogy a védelmi szolidaritás elvesztésétől talán nem is kell annyira félnünk, mint gondoltuk, a kötelező katonai szolgálat vége felé közeledve. Talán inkább a 19-20. századi, fegyverekkel is támogató, nemzetállam-építő, -védő szolidaritásától távolodik a védelmi szolidaritás. Látnunk kell azonban, hogy ez a szolidaritás igen törekeny, s csak egyértelműen pozitív célok érdekében működik. Mihelyt háborúról van szó, vagy a szuperhatalmi hegemón törekvések érdekében árnyéka vetül egy tevékenységre, komoly ellenkezésnek lehetünk tanúi. Kutatási eredményeink egyértelműen rámutattak, hogy a közvélemény szerint a terrorizmus kétségtelen megvetése és az ellene való határozott fellépés nem összeegyeztethető országok megtámadásával.

A terroristák elleni kemény fellépés pártolásának okai között minden bizonnyal komoly szerepet játszik az is, hogy a közvélemény lehetségesnek ítéli a támadást magyar célpontok ellen, s e veszély növekedését érzékeli, kiváltképpen az iraki katonai szerepvállalás miatt. A támadás minden formáját elképzelhetőnek tartja a lakosság, de kiemelten a veszélyes üzemekét.

² Az hogy Magyarországon történtek olyan szervezet bűnözői csoportok által elkövetett robbantások, amelyeknek civil áldozatai is voltak a kilencvenes évek során, nem sokat változtat e tényen, mert kevésbé kötődnek a terrorizmus fogalmához. Hatásuk azonban kétségtelenül jelen van, hiszen az érzékelt fenyegetések között a szervezett bűnözés a toplistán van.